

Domina G.A.

Candidate of Psychological Science, Associate Professor,
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

MODERN OUTLOOK AT PSYCHOLOGICAL SERVICES IN ARMED FORCES OF UKRAINE

Дьоміна Г. А.

к.психол.н., доцент

НПУ імені М.П. Драгоманова (Україна, м. Київ)

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПСИХОЛОГІЧНУ СЛУЖБУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

The features of psychological services of the Armed Forces of Ukraine are presented; the basic types and forms activities for military psychologists (social and psychological adaptation, psychological rehabilitation, debriefing techniques) are described.

Key words: *psychological services of the Armed Forces of Ukraine, military psychologists, adaptation, psychological rehabilitation, debriefing techniques.*

Визначено особливості розвитку Психологічної служби Збройних Сил України, яка надає повноцінну психологічну підтримку військовослужбовцям. Розглянуто основні види та форми діяльності психолога з військовими (соціально-психологічна адаптація, психологічна реабілітація, дебрифінг).

Ключові слова: *Психологічна служба Збройних Сил України, діяльність психолога, адаптація, психологічна реабілітація, дебрифінг.*

Українське суспільство на сучасному етапі свого розвитку переживає складний період, який характеризується втратою своєї цілісності, соціальною та психологічною незахищеністю усіх верств населення. Важка політична ситуація в країні призвела до переформування та розроблення нової системи Збройних Сил України, яка може забезпечити спокій громадськості. Проте, психологічна підтримка військовослужбовців залишається на плечах волонтерів та самої армії. Саме тому, пріоритетним завданням держави є становлення та розвиток Психологічної служби у Збройних Силах України, яка за допомогою кваліфікованих фахівців зможе надати повноцінну психологічну підтримку нашій армії.

Метою статті є охарактеризувати особливості перебудови, становлення та розвитку Психологічної служби Збройних Сил України. Хоча становленням психологічної служби в Збройних Силах України стали займатися лише декілька років тому, ряд науковців мають уже свої доробки у даному напрямі: В.А. Шелестинський, В.В. Крижна, В.В. Литвин, В.В. Мартінішин, В.О. Проша, К.А. Осипенко, Л.М. Захаренко, М.В. Харченко, М.О. Гребенюк, О.А. Галустян, П.Р. Тарнавський, С.В. Завадський, В.В. Кондрюкова та інші.

З перших днів створення власних Збройних Сил України постала проблема психологічної підтримки армії під час військових дій та у мирний час. Психологічне забезпечення діяльності Збройних Сил України бере свій початок у 1992 р., коли був розроблений проєкт «Концепції соціально-психологічної служби Збройних сил України», та введені посади психологів у штат полків та батальйонів [5].

Соціально-психологічна служба в більшій мірі поклала на себе обов'язок забезпечити умови для розвитку особистості в цілому та майже не займалася психологічними проблемами військового складу. Штатні психологи займалися забезпеченням високої бойової готовності підрозділів, озброєнням офіцерів психологічними знаннями та гуманізацією військової служби. Вони підпорядковуються командирові тієї військової частини за якою закріплені, однак цілісна «вертикаль» діяльності військових психологів так і не була сформована.

Помаранчева революція, і через 10 років Революція гідності призвели до загострення конфліктів на території України та виникнення потреби у збільшенні військової сили країни. Психологічна підготовка нових кадрів Збройних Сил України була направлена на професійно

психологічний відбір, психологічну підготовку та психологічний супровід діяльності військ [11], що забезпечило психологічну стійкість та витривалість до стресів у новобранців. Загострення конфлікту на сході країни спричинило підвищення уваги до військової підготовки громадян країни, що в свою чергу потребувало достатньої психологічної підтримки в екстремальних умовах.

Два роки у нашій державі проводяться заходи із формування повноцінної Психологічної служби Збройних Сил України. Так, у жовтні 2014 р. на брифінгу в Укрінформі, начальник Соціально-психологічного центру Збройних Сил України полковник Сергій Грилюк повідомив, що Психологічна служба займатиметься відповідною підготовкою та реабілітацією військовослужбовців, задіяних у проведенні АТО. На відміну від психологів Соціально-психологічної служби, психологічна служба нового зразка матиме багаторівневу структуру та охоплюватиме усі регіони України [1].

Нова служба створена на основі тих офіцерів-психологів, які зараз вже набули відповідний досвід цієї роботи в АТО. Крім того, з огляду на брак відповідних кадрів та великий обсяг роботи, до неї залучені цивільні психологи-волонтери, які на добровільних засадах долучені до надання допомоги бійцям АТО [1]. Тому, із кваліфікованих психологів, які займають високу громадську позицію, було створене громадське об'єднання «Асоціація фахівців подолання кризових станів», що має на меті надавати експрес-допомогу з вирішення психотравмуючих питань військовослужбовців на території АТО та їх сімей. У подальшому учасники цього громадського об'єднання також займуть місце штатних психологів Психологічної служби Збройних Сил України.

Також активно розробляються методики і програми навчання основам психологічної реабілітації особового складу з урахуванням досвіду США, Канади, Ізраїлю [2; 7; 8]. За останній рік у низці вищих навчальних закладів України відкрито навчання та перепідготовку фахівців за спеціалізацією «психологічна реабілітація», які в свою чергу займуться безпосередньо пораненими та біженцями і працюватимуть з посттравматичними розладами. Випущені брошури про основні психологічні аспекти сучасного бою, прийоми надання психологічної самопомоги, практичних порадах членам сімей військовослужбовців, що повернулися з зони бойових дій [2].

Хоча становленням Психологічної служби у Збройних Сил України займаються лише декілька років, і дане питання не має своєї законодавчої бази, вчені активно впроваджують нові форми роботи з військовослужбовцями. Галустян О.А., Гребенюк М.О., Завадський С.В., Харченко М.В., Проша В.О., Мартінішин В.В., Литвин В.В., Крижна В.В., Кондрюкова В.В. та інші науковці, велику увагу приділяють питанню психологічної реабілітації та адаптації військовослужбовців, що повернулися з АТО, звільнені в запас.

Соціально-психологічна адаптація військовослужбовця являє собою процес і результат активного пристосування особистості до нового соціально і професійно значущого середовища, в якому реалізуються основні соціальні потреби і продуктивна професійна діяльність [4]. *Психологічна реабілітація* військовослужбовця – це діяльність, що здійснюється суб'єктами психологічної роботи, спрямована на відновлення психічних функцій, особистісних властивостей і системи відносин особистості військового, що дозволяють йому успішно вирішувати бойові завдання і функціонувати в мирному соціумі. Тобто її об'єктом є особи, які отримали бойову психічну травму, яка проявляється гостро або відстрочена в часі [6]. Метою психологічної реабілітації та адаптації військовослужбовців є відновлення працездатності і повернення до виконання службових обов'язків [10].

Шелестинський В.А., Осипенко К.А. і Тарнавський П.Р. присвятили свої праці дебрифінгу, як одному з інноваційних та дієвих методів психологічної допомоги. Вони трактують *дебрифінг* [10] як психолого-педагогічний груповий метод дискусії під керівництвом підготовленого фахівця та особливим чином організоване групове обговорення, спрямоване на те, щоб допомогти учасникам кризового інциденту подолати психологічні наслідки кризи, а також виробити навички, які потрібні в разі повторного зіткнення з аналогічною ситуацією. Основна мета проведення дебрифінгу – зменшення психологічного напруження та зниження рівня негативних емоцій.

Не менш ефективним та легкодоступним на думку Захаренко Л.М. та Харченко М.В є *метод арт-терапії* у психокорекційній роботі з військовослужбовцями. Цей психологічний напрям почав

проявляти себе з позитивної сторони як із теоретичної, так і з практичної сторони. Арт-терапія не вимагає від учасників особливих здібностей або художніх навичок, а тому не має обмежень у використанні. Психокорекційні заняття, побудовані із використанням методів арт-терапії, дають змогу учасникам АТО дистанціюватися від травматичних переживань, дати вихід внутрішнім конфліктам і сильним емоціям, інтерпретувати витіснені переживання, сприяють усвідомленню власних відчуттів і почуттів [10].

У свою чергу, військовий психолог Андрій Козінчук розробив комплекс заходів спрямованих на повну психологічну підтримку військовослужбовців, які потрапили в зону АТО, психологічну допомогу він розподілив на три етапи: *перший* проводиться під час набору добровольців і мобілізованих. Наступний етап включає в себе роботу з бойовими психологічними травмами на передовій. *Третій* етап – проведення необхідних заходів у реабілітаційних центрах або безпосередньо на території військової частини [9].

Також, він зазначає, що «за світовими стандартами військовослужбовцю після бойових дій не можна відразу повертатися додому. Він повинен пройти хоча б двотижневу реабілітацію, під час якої його можуть відвідувати рідні, близькі та друзі [9]». Робота психолога-реабілітолога Психологічної служби Збройних Сил України полягає у підборі ефективних технік самопізнання та самовиховання, що допоможуть військовому службовцю подолати посттравматичний синдром та спрямована на підтримку сімей таких громадян.

Підсумовуючи, зазначимо, що причиною становлення та розвитку Психологічної служби в Збройних Силах України, наприкінці 2014 р., була відсутність достатньої кількості кваліфікованих психологів, які б могли надати допомогу військовослужбовцям у зоні АТО. За час існування Соціально-психологічного центру Збройних Сил України психологічна підтримка солдатам надавалася не у повній мірі та була спрямована здебільшого на забезпечення високої бойової готовності підрозділів. Тому, створення нової психологічної служби дало змогу розширити коло обов'язків штатних психологів, та направити їхню діяльність на подолання психологічних наслідків військових дій.

Література:

1. В армії формують Психологічну службу [Електронний ресурс] // «Укрінформ» — національне інформаційне агентство. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua>
2. Виворіт війни на Донбасі: «східний синдром» і зламана психіка [Електронний ресурс] // Новини регіонів України / СЕГОДНЯ. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/>
3. Вольнова Л.М. Соціальна психологія: формування компетентності майбутнього фахівця : навч. посібник для студ. спец. «Соціальна робота» / Л.М.Вольнова. – К. : Вид-во НПУ ім. МП Драгоманова, 2011.
4. Кондрюкова В.В. Соціально-психологічна адаптація військово-службовців силових структур, звільнених у запас: навч.-метод. посібник / В.В. Кондрюкова, І.М. Слюсар. – К.: Гнозис, 2013. – 116 с.
5. Концепція соціально-психологічної служби Збройних Сил України // Народна армія. – 1994. – 22 груд.
6. Караяном А.Г. Прикладна військова психологія: навч. посіб. для курсантів і слухачів вищ. воєн.-навч. закладів / А.Г. Караяном, І.В. Сиромятніков.- СПб. : Пітер, 2006. – С. 108.
7. Петько Л.В. Англійська мова для студентів-психологів та дефектологів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальностей: 6.010105 «Корекційна освіта (за нозологіями)», 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія»: навч. посібник для студентів, магістрантів, аспірантів. – К. : Талком, 2015. – 160 с.
8. Петько Л.В. Французька мова для вступників до магістратури зі спеціальностей: 8.03010201 «Психологія», 8.03010301 «Практична психологія», 8.01010501 «Корекційна освіта (за нозологіями)»: навч. посібник / Л.В.Петько, С.О.Гудій, С.М.Бабій; за ред. Гончарова В.І. – К. : «Талком», 2015. – 133 с.
9. Психологи для учасників АТО [Електронний ресурс] // Офіційний веб сайт Міністерства оборони України. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua>
10. Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції : Матеріали міжвідом. наук.-практ. конф., Київ, 30.03. 2016 р.; у 2 ч. / [ред. кол.: В.В.Черней та ін.]. – Ч. 2. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 178 с.
11. Психологічна підготовка у ЗСУ [Електронний ресурс] // Офіційний веб сайт Міністерства оборони України. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua>